

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 796.077.5:378.016

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.6/10>

Гнатенко К. В.

Харківська державна академія фізичної культури

АСПЕКТИ ДІАГНОСТУВАННЯ СФОРМОВАНОСТІ МОВНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Стаття розглядає аспекти діагностування сформованості деяких мовних складових мовної компетенції майбутніх вчителів фізичної культури. Авторами статті проведено аналіз останніх досліджень авторів цього напрямку нашої країни та зарубіжного досвіду. Авторами статті розроблено опитування за деякими компонентами що допомагають визначити рівень сформованості мовної компетентності майбутніх викладачів фізичної культури в школах. Надається аналіз таких компонентів як ефективність мовлення, мовленнєва поведінка та мовленнєвий вчинок. Проведено аналіз та підтвердження безумовного зв'язку значення цих компонентів та безпосередній вплив цих компонентів на формування мовної складової професійної культури майбутнього викладача фізичної культури та їх взаємозв'язок. Проведено опитування мало своєю метою виявлення та визначення оціночного рівня сформованості цих компонентів студентами першого, другого, третього та четвертого курсів Харківської державної академії фізичної культури спеціалізації «Середня освіта (Фізична культура)». Надано порівняльний аналіз відповідей щодо самостійного оцінювання володіння зазначеними компонентами студентів різних років навчання. На основі порівняльного аналізу зроблено висновок, що виявлена проблема посилює тенденцію до переосмислення методів та заходів формування мовної компетентності, переосмислення визначених авторами компонентів формування мовної складової професійної культури під час навчального процесу в Харківській державній академії фізичної культури. Авторами запропоновано певне переосмислення та оновлення курсу дисциплін як «Українська мова за професійним спрямуванням», «Іноземна мова за професійним спрямуванням», а саме підвищення рівня оволодіння мовними складовими професійної культури усвідомлення ролі та значущості таких компонентів як мовленнєва поведінка та мовленнєвий вчинок, розуміння та визначення ролі студентами ефективності їх мовлення.

Ключові слова: професійна культура, мовленнєва поведінка, мовленнєвий вчинок, ефективності їх мовлення, фізична культура.

Постановка проблеми. В сучасному суспільстві, за умов зростання попиту на висококваліфікованих фахівців вузьких спеціалізацій, не можливо уявити професійне спілкування без такої невід'ємної складової професійної культури майбутнього фахівця як мовнокомунікативна компетентність. Є вагомим підстави вважати, що лише компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців надасть можливість успішно поєднувати як власні інтереси фахівця, так і інтереси суспільства. Наша сьогоденність, активна євроінтеграція всіх сфер суспільного життя нашої країни вимагають змін в професійній діяльності,

кожного члена суспільства. Свідомого ставлення до професійної культури майбутнього фахівця як показника рівня його кваліфікації. Соціально-економічні, політичні та ментальнопсихологічні перетворення зумовили нові завдання, пов'язані з удосконаленням системи вищої освіти, фізичного виховання та спорту, які постали перед державою. Вирішення цих завдань стане можливим за умов формування ціннісних орієнтацій населення, спрямованих на зміцнення патріотизму, національно-культурної обізнаності, здоров'я, організацію здорового способу життя, підвищення рівня фізичного виховання молоді, які сьогодні визивають глибoku

занепокоєність і стають суттєвим викликом для суспільства на сучасному етапі його розвитку [5]. Все це висуває нові вимоги до системи вищої професійної освіти в Україні. Насамперед зміни, що відбуваються в країні, потребують використання нових методів і підходів в освітній галузі підготовки фахівців. Новий етап розвитку сфери фізичної культури і спорту обумовлює переорієнтацію вимог до кадрового забезпечення цієї сфери гуманітарної політики.

Розвиток фізкультурно-спортивного руху в умовах, з якими довелося зіштовхнутися нашому суспільству, неможливий без фахово підготовлених, компетентних фахівців, які здійснюватимуть на професійній основі свою діяльність, забезпечуватимуть активізацію інноваційної активності, формування ефективної патріотичної політики та соціальної інфраструктури в країні, розвиток видів спорту та фізкультурно-спортивних напрямків. Відбувається процес передання знань та навичок від викладача фізичної культури до учня, де їм необхідно виявляти свої знання та вміння діяти в нестандартних ситуаціях, що неможливо без мовної складової. У такому випадку результатом освіти є не якість засвоєних знань, а якість володіння ними через комунікативну компетентність. Це, в свою чергу, зумовлює значне оновлення самої системи вищої освіти, яка не просто повинна забезпечити формування професійної культури майбутнього фахівця, а й надати певного розуміння особистістю студента необхідності та вагомості такого свого розвитку в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Отже, актуальною проблемою майбутніх викладачів фізичної культури постає недостатній рівень сформованості мовної компетентності, як складової професійної культури, що може закладатися під час навчального процесу за такими дисциплінами як «Українська мова за професійним спрямуванням», «Іноземна мова за професійним спрямуванням», тощо.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз педагогічного досвіду професійної підготовки майбутніх викладачів фізичної культури і спорту в зарубіжних країнах дасть змогу його врахувати в процесі модернізації системи професійної освіти з підготовки майбутніх фахівців відповідного профілю за сучасних умов України. Саме в результаті здійснення комплексного аналізу системи підготовки фахівців фізичної культури і спорту в рамках вищої професійної освіти зарубіжних країн є реальна можливість імплементувати цей досвід в гуманітарному циклі дис-

циплін для покращення процесу підготовки цих фахівців та рівня їх професійної компетентності у ВНЗ України. Аналізу стану рівня освіти та рівня професійної культури, реформ та майбутніх можливостей вдосконалення курсу країн Європи, спрямованого на підняття рівня професійної культури майбутніх фахівців присвячено багато досліджень Вольфа Грейнерта, Г. Хейккінен, Ф. Петріні, Х. Рейніша та інших.

Найважливішою ознакою професіоналізму викладача середніх класів, на нашу думку, постає його здатність, використовуючи різні форми, прийоми навчання і виховання учнів середніх класів, виражати до кожного з них своє особисте ставлення, використовувати різноманітні міжособистісні зв'язки для формування здорового колективу учнів засобами мовлення. З цього напрямку багато аспектів професійної культури стосовно колегіальних та інших міжособистісних зв'язків було проаналізовано новозеландськими дослідницями Хеленою Тімперлі та Вив'єн Робінсон [14]. Певну низку питань з професіоналізму та професійної культури викладача розглядає у своїй роботі професорка чикагського університету Сюзен С. Стодолски та ізраїльські вчені Гейл З. Дорф, Шарон Ф. Немсер, що очолювали Мендель Центр досліджень єврейської освіти при університеті Брандейс та спиралися у своїх дослідженнях на безпосередній досвід своєї професійної діяльності [13].

Робота майбутніх фахівців спортивної галузі за теперішніх умов визначається новими вимогами та новим статусом. Покликаність фахівців галузі спорту набирає соціальний масштаб у зв'язку з патріотичною-орієнтованою програмою, з формуванням нових, більш глибоких культурних, моральних та професійних цінностей та життєвих пріоритетів підростаючого покоління каїни. Імпонує думка багатьох вчених стосовно того, що моральними чинниками у професійній культурі постають моральні переконання, а саме обов'язок, патріотизм, готовність сумлінно і чесно працювати та навчати, тощо [3]. Адже створенню вчителем фізичної культури морально та духовно здорової атмосфери в класі, яка сприятиме продуктивності навчання, тренування та займання фізичною культурою, підтримує позитивний усталений емоційний настрій всіх учнів, попереджає виникнення конфліктів і забезпечує їх оптимальне розв'язання у разі виникнення саме високий рівень професійної культури майбутнього викладача фізичної виховання. Але це стає не можливим без сформованості мовної складової, адже саме через мову викладач впливає на учнів та вирішує професійні завдання.

Багато уваги приділеної професійній компетентності викладача у роботах Т. Б. Бабенко, А. В. Горбачова, Н. М. Миколаєнко, Л. А. Никифорова, О. В. Ящук було проаналізовано нами зі сторони впровадження їх досвіду саме під час навчання майбутніх викладачів фізичної культури. Проаналізовано розробку кваліфікаційних професіограм до змісту діяльності викладача такими авторами як А. І. Піскунов, М. В. Розов, В. О. Слостенін, І. А. Шаршов та ін. Також ми поклалися на дослідження структури професійної діяльності та її компонентів, дослідження різних видів компетенцій як складової професійної компетентності, що були проведені ними. Це дало нам змогу взяти за основу матеріала дослідження вміння, що формуються на протязі набуття освіти та практики в школі і вагома роль відведена опануванню навичкам спілкування з учнями, їх батьками, вчителями, керівництвом школи та вищестоящими організаціями: органами державної освіти, департаментом з фізичної культури і спорту.

Постановка завдання. Упровадження компетентнісного підходу в курс професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури зумовлює необхідність дослідження змісту і структури різних компетентностей, а сучасний етап розвитку українського суспільства встановлює нові вимоги до особистості викладача в цілому та, зокрема, тренера-викладача, що пов'язано з основними соціальними, економічними, психолого-педагогічними, соціокультурними змінами, що відбуваються в нашій країні та світі зараз, а також тенденцією впевненої інтеграції України в європейський професійний та соціокультурний простір. Слід звернути увагу на те, що викладачу фізичного виховання у своїй діяльності необхідно правильно виявляти, розуміти і враховувати мотиви та інтереси учнів до фізкультурно-спортивної діяльності. Однак, на нашу думку, не тільки поглибленні знання, майстерність, воля, пріоритети та моральні цінності, витримка, спокій, впевненість, такт та певні підходи, а й професійна та загальна культура допомагають вчителю фізичної культури успішно вирішувати поставлені завдання. Адже викладачу фізичної культури, на відміну від інших викладачів, доводиться виховувати учнів в дусі подолання труднощів та перешкод, виховувати в них патріотичні та культурні цінності за допомогою формування в учнів морально-вольових якостей власним прикладом, жаги до здорового способу життя та любові до занять спортом, тобто весь час створювати задля учнів систему перспективних напрямків в прагненні до самовдосконалення і розвитку.

Виклад основного матеріалу. Методика формування професійної компетентності майбутніх фахівців спортивної діяльності має ґрунтуватися на: дотриманні вимог щодо підготовки майбутніх спеціалістів, визначенні змісту їхньої професійної підготовки у ВНЗ; наукових підходах до організації навчальної діяльності в університеті; відборі патріотично-орієнтованих завдань, ситуацій, що імітують сьогоденні проблеми змісту професійної діяльності майбутніх вчителів фізичної культури; використанні інтерактивних методів навчання; взаємозв'язку індивідуальної і групової, аудиторної та самостійної роботи студентів на основі принципу міжпредметної координації; використанні мовленнєвих технологій тощо. Зміни, що відбуваються у фізичному вихованні сьогодні, вимагають використання нових методів та підходів в освітній сфері підготовки майбутніх викладачів фізичного виховання з урахуванням нових реалій розвитку нашої країни. Ці вимоги стосуються фахівців будь-якої галузі фізичного виховання та спорту.

Мовна компетентність фахівця галузі фізичного виховання і спорту розглядається як інтегрована професійно особистісна характеристика в програми навчальних закладів, яка повинна забезпечувати ефективний рівень їх професійної діяльності та відображати справжній рівень сформованості професійної компетентності, що вбачаються сукупністю мотиваційних, моральних та ціннісних установок, які зумовлені необхідним обсягом знань та вмінь, рівнем професійної мовленнєвої майстерності та досвідом роботи з дітьми. Розроблене та проведене анкетування було спрямовано на визначення самими студентами їх рівня сформованості мовної майстерності, комунікативного стану, комунікативної поведінки та володіння іноземною мовою за професійним спрямуванням, визначення рівня освідомлення ролі та важливості мовленнєвого вчинку та зазначених компонентів студентами різних років та етапів навчання у закладі вищої освіти, вміння вибирати з можливих варіантів висловлювання найбільш точні, виразні в смисловому і стилістичному відношенні, а також ситуативно доречні засоби мови і способи їх вживання. Результати теоретичного аналізу та наукового пошуку дозволили визначити такі компоненти дослідження професійної компетентності майбутніх викладачів фізичної культури: мотиваційно-ціннісний компонент мовленнєвої майстерності, що є невідомою складовою професійної культури, професійно-особистісний компонент мовленнєвої поведінки.

Саме ці компоненти було й обрано ознаками оцінювання, числом вимірювання яких було відібрано наведені показники.

Показниками рівня мовленнєвої майстерності викладача фізичної культури середніх та старших класів можна визначити рівнем сформованості культури його мовлення, його комунікативний стан, ефективність його мовлення та його комунікативну поведінку.

Показниками низького рівня професіоналізму викладача фізичної культури можна визначити недостатній рівень сформованості мовної культури, низький рівень володіння мовною майстерністю, відсутність мовного етикету та ефективності мовлення, невміння побудувати здорові взаємовідносини зі своїми вихованцями, їх батьками, викладачами школи, працівниками федерацій, залів або клубів.

Саме за мовленнєвою поведінкою викладача фізичної культури можна визначати рівень сформованості його мовної культури, а отже і професійної культури загалом. Рівень сформованості професійної мовної поведінки може визначатись через сукупність та поступовість мовленнєвих дій викладача, манеру його спілкування з учнями та їх батьками: влучність та частота вживання професійної лексики, словниковий запас, мовленнєві вчинки, тощо.

Однією із перелічених цілей проведеного анкетування було визначення самими студентами їх рівня сформованості цих компонентів та обізнаності в цій сфері загалом. Освідомлення ними ролі цих компонентів. Адже мовленнєвий вчинок викладача фізичної культури відіграє значущу роль, бо є навмисним, цільовим висловленням викладача, віддзеркалення моральної позиції викладача, метою якого є вплив на учнів в певній ситуації та за певних умов. Адже особистість учня формується у вчинках і висловлюваннях та виявляється через них. Вчинок учня – свідомо дія, під час якої вихованець визначає себе морально, ціннісно і виявляє себе ставленням до іншого учня або викладача, до себе, до класу. Комунікативний компонент майбутнього фахівця спортивної галузі передбачає здатність накопичувати та використовувати досвід професійної діяльності викладача більш досвідчених фахівців своєї сфери, здатність до співпраці з колегами, батьками учнів та взаємодопомоги, здатність відстоювати свою точку зору на професійному рівні, переконувати та мотивувати вихованців, здатність передбачити конфлікти та проблематичні ситуації. До проведення анкетування і подальшого аналізу було відібрано групи

студентів першого та третього курсів Харківської державної академії фізичної культури за спеціальністю «Середня освіта (Фізична культура)», з огляду на їх досвід навчання, самонавчання та об'єм отриманих знань, вмінь та навичок. За їх сукупними результатами анкетування нами у ході дослідження аналізується сформованість професійної мовної компетентності та загальний рівень готовності студентів Харківської державної академії фізичної культури до взаємодії у професійній діяльності.

Висновки. На основі проведеного аналізу показників обраних нами компонентів для опитування доходимо наступних висновків. Згідно аналізу показників підтвержена тенденція переважання у відчутті сформованості зазначених компонентів у студентів четвертого курсу, зокрема мовної майстерності. Інші ж показники студентів четвертого курсу виявили достатньо задовільні, але не достатньо високі рівні обраних компонентів. Порівняльний аналіз показників опитаних студентів за спеціальністю «Середня освіта (Фізична культура)» першого, другого, третього та четвертого курсів виявив не тільки збереження тенденції переваги показників сформованості деяких компонентів у студентів четвертого курсу, а й, зумовлене досвідом навчання, стабільне зростання показників усіх обраних компонентів в цілому. Студентами ж першого та другого років навчання було підтвержено незадоволеність ними самими їхнім рівнем не тільки володіння мовною майстерністю, але й іноді самим розумінням визначення та ролі таких важливих складових як мовленнєва поведінка, мовленнєвий вчинок та ефективність мовлення, тощо. Сучасний напрям розвитку українського суспільства ставить повністю оновлені завдання в галузі освіти майбутніх вчителів фізичної культури та подальшого розвитку їх професійності – основної рушійної сили соціального і культурного прогресу. Оновлена мета освіти у сучасному напрямку розвитку та майбутнього відновлення нашої країни – підготувати фахівця, здатного реалізувати себе навіть у складних та суперечливих ситуаціях, активно і ефективно застосовувати отримані знання та навички мовної майстерності, вміти переконливо триматись своєї лінії мовленнєвої поведінки і тим самим сприяти розвитку культури та патріотизму всього суспільства. Нові вимоги до професійної підготовки вчителів фізичної культури середньої освіти передбачають всебічний розвиток особистості майбутнього фахівця, формування його ментальності, самосвідомості та патріотизму.

Внаслідок цього значною мірою змінилися та підвищилися вимоги до підготовки майбутніх випускників ВНЗ в цілому, це означає, що метою науково-освітнього процесу вищих навчальних закладів стає створення таких педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців, за яких випускати-муться компетентні, гнучкі, конкурентоспроможні фахівці своєї галузі. Відібрані нами компоненти надають можливість проводити опитування, анкетування та загальні дослідження рівня сформованості професійної культури майбутніх фахівців фізичної культури, що працюватимуть з дітьми та надають можливість подальшої діагностики

сформованості мовної компетентності майбутніх фахівців спортивної галузі. Аналіз та корегування курсу дисциплін таких як «Українська мова за професійним спрямуванням», «Іноземна мова за професійним спрямуванням» та інших, в освітніх програмах надало би студентам ХДАФК можливість отримати більш розширений обсяг знань та навичок, необхідний для формування як їх мовної, так і професійної майстерності для подальшої професійної діяльності у школах та гуртках. Очікуваними результатами корегування освітньої програми можуть стати розширенні можливості майбутніх фахівців.

Список літератури:

1. Галицька, М.М. Складові комунікативної компетентності студентів вищих навчальних закладів. *Освітологічний дискурс*. 2015. Вип. 2(10). С. 39-48.
2. Галицька, М.М. «Культура» та «освіта»: взаємозумовленість понять. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2013. Вип. 4. С. 28-33.
3. Гнатенко, К.В. Аспекти формування мовної культури як складової професійної культури майбутніх фахівців. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія "Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов"*. 2021. Вип. 94. С. 53-59 DOI: 10.26565/2227-8877-2021-94-08
4. Живага А.В. Мовний етикет вчителя англійської мови. *Науковий пошук молодих дослідників*. 2013. Вип. 7, С. 103-109.
5. Kovalenko, J., Gnatenko, K., Fedorenko, O., Karpets, L., & Kovalenko, R. Formation of Vocational Competence of Future Specialists in Physical Education and Sports. *Pedagogika*, 2021. V. 140(4), 220-236.
6. Костікова, І.І. Використання методів педагогічного дослідження у процесі підготовки майбутнього вчителя. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2006. Вип. 2. С. 38-48. <https://doi.org/10.31499/2307-4906.2.2006.187070>
7. Кремень, В.Г. Духовність і культура суспільства визначаються розвитком освіти. *Вища педагогічна школа СПВ. Університет в Б'ялостоці*. 2002. Варшава. С. 45-55.
8. Ніколаєва, С. Ю. Сучасні технології навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах. Київ: Ленвіт. 2015. 444 с.
9. Рудницька, О.П. Педагогіка: загальна і мистецька. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан. 2005. 360 с.
10. Філіпчук, Г. Г. Культурологічна основа сучасної. *Педагогічна і психологічна науки в Україні (до 15-річчя АПН України). Педагогічна думка*, (Т. 2.) Київ: Дидактика, методика, інформаційні технології, 2007. С. 37-45.
11. Портал української мови <http://pravila-uk-mova.com.ua/index/movoznavstvo/0-4>
12. Susan S. Stodolsky. Professional Culture and Professional Development in Jewish Schools: Teachers' Perceptions and Experiences. *Journal of Jewish Education* 2006. V. 72(2) p91-108 DOI: 10.1080/00216240600561866
13. Helen Timperley, Viviane Robinson. Workload and the Professional Culture of Teachers *Educational Management Administration & Leadership* 2000 Volume 28, issue 1 <https://doi.org/10.1177/0263211X000281005>

Hnatenko K. V. ASPECTS OF DIAGNOSING THE FORMATION OF LANGUAGE COMPONENT OF PROFESSIONAL CULTURE OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS

The article considers aspects of diagnosing the formation of some language components of the language competence of future physical education teachers. The authors of the article analyzed the latest research by authors in this area in our country and foreign experience. A survey on some components that help determine the level of formation of language competence of future physical education teachers in schools was developed by the authors of the article. An analysis of such components as speech efficiency, speech behavior and speech act is provided. An analysis and confirmation of the unconditional connection of the meaning of these components and the direct influence of these components on the formation of the language component of the professional culture of the future physical education teacher and their relationship were carried out. The survey was conducted with the aim of identifying and determining the estimated level of formation of these components by students of the first, second, third and fourth years of the Kharkiv State Academy of Physical Education specializing in "Secondary Education (Physical Education)". A comparative analysis

of responses to self-assessment of the possession of the specified components by students of different years of study is provided. Based on the comparative analysis, it was concluded that the identified problem enhances the tendency to rethink the methods and measures for the formation of language competence, rethinking the components of the formation of the language component of vocational culture identified by the authors during the educational process at the Kharkiv State Academy of Physical Culture. The authors proposed a certain rethinking and updating of the course of disciplines such as "Ukrainian language for professional orientation", "Foreign language for professional orientation", namely, increasing the level of mastery of the language components of vocational culture, awareness of the role and significance of such components as speech behavior and speech act, understanding and determination of the role by students of the effectiveness of their speech.

Key words: *vocational culture, speech behavior, speech act, effectiveness of their speech, physical culture.*